

МАРКО М. КРСТИЋ*
МУП Републике Србије
ПУ у Шапцу

УДК 343:323.28
Монографска студија
Примљен: 04.02.2015
Одобен: 27.02.2015

СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОЛИТИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА И ТЕРОРИЗМА КАО ЊЕГОВОГ ПОЈАВНОГ ОБЛИКА

Сажетак: У овом раду ће бити елабориран концепт политичких кривичних дела у контексту њихове претње по виталне вредности, уставно уређење унутрашње и спољне безбедности датог друштва. Ова дела се класификују у посебну групу криминалитета која се појмовно морају елаборирати на специфичан начин и која свакако изискују нарочиту пажњу и анализу, како због потешкоћа око њиховог појмовног одређивања и дефинисања, тако због опасности и брахијалности коју сублимирају у себи. Такође ће бити презентован проблем тероризма као својеврсног глобалног, друштвеног и политичког феномена, чији су циљеви и аспирације нераскидиво повезани са политиком и чијом ће се анализом настојати да се детектују његове битне перформансе које га чине тако специфичном и изразитом политичком појавом. Поимање тероризма као политичке категорије и суштински комплексног феномена, значајно утиче на свеобухватну анализу његових побуда и циљева, као и на етиолошке облике ове глобалне пошасте савременог света.

Кључне речи: политика, политички криминалитет, држава, тероризам, уставно уређење, дефинисање

Увод

Политичким кривичним делима сматрају се она дела која поседују политичка и идеолошка обележја и која су у нераскидивој вези са политичким односима у једној држави и друштву, односно, то су политички мотивисани злочини чија је намера да се утиче на понашање групе ка којој су усмерени. И поред свих тешкоћа са којима се сусрећемо приликом дефинисања политичког криминалитета може се закључити да политички криминалитет у себи сублимира сва она дела којима се врши напад на постојећи друштвени поредак, у циљу његове деструкције и дестабилизације. Актери таквих дела су у суштини

* marko.krstic.1982@gmail.com

противници датог друштвеног система и уређења, који се углавном везују за одређене идеолошке и политичке ставове и концепције, а које служе као база за праксу рушења и побијања тих истих теорија. Схватања политичког деликта онако како је дефинисан у законодавству, најбоље говори о вредностима датог политичког поретка, односно о развијености демократских институција у њему и управо та концепција осликава колико је само кривично законодавство једне државе интрузиван у рукама власти.

Појам политичког деликта се суштински трансформисао кроз историју, а нарочито са појавом учења о привилегованом положају политичких кривичних дела. У ову врсту дела се убрајају деликвентна понашања, тј. акције које рефлектују најјефикаснији вид кршења правних норми и непоштовања правног поретка, као и конфротацију целокупном политичком и друштвеном систему, а нарочито их карактерише упечатљив антидруштвени, односно, политички карактер. Деликт против државе се одувек квалификовао, а и данас се квалификује као најтежи и за њега се прописују најтеже санкције, а опет посматран са једног другог становишта, он је привилегован у сваком погледу. Перформансе које га праве су организованост, деструктивност и друштвена опасност, манифестује се у уништавању виталних објеката и убијању невиних људи, у интензитету, безобзирности и нехуманости приликом извршења, док му циљеви увек имају политичке премисе.

Чињеница је да су колективитети који прибегавају различитим врстама насиља, где спада и тероризам, често охрабрани и подстакнути политичким побудама, који се иначе декларишу као легитимне. Феномен тероризма, који је у данашње време свеprisутан и веома озлоглашен, одувек је био тесно везан за појам силе која је тако спојена са категоријом политике, да је од ње тешко одвојив, па се слободно може рећи да је стар колико и она сама. На први поглед, на сам помен речи тероризам, изгледа све јасно и општепознато, међутим, у суштини није тако. Он је постао глобални облик насиља, тј. криминалитет који по својој распрострањености, амбицијама и последицама које оставља за собом, превазилази све облике безумља, деструктивности, изопачености и мржње. Произашао из политичког контекста и на таквој традицији, тероризам је временом доживљавао континуирану експанзију у свим својим облицима, са својом стратегијом и својим жртвама, да би данас постао једна од најистакнутијих политичко-сигурносних компоненти савременог света. Тероризам као појава и феномен који у себи садржи политичке побуде, своју ескалацију доживљава последњих деценија и у својим најразличитијим облицима непрестано прети општој безбедности, а његови најновији модалитети испољавања дају данашњем времену једну сасвим нову димензију. Без устручавања можемо рећи да је тероризам једна огромна баријера на путу развоја савременог друштва, иницијатор насиља, са крајњим циљем деструкције и спречавања просперитета друштва, тачније владе и друштвено-политичког система једне земље и он промовише идеолошке, верске и политичке обрасце тоталног спровођења насиља. Општепозната је чињеница да се терористичким актом желе реализовати одређене политичке аспирације и побуде, чији је спектар доста широк и свакако изискује детаљно сагледавање свих аспеката, који једном

терористичком акту дају политички карактер. У доста случајева је реч о размимолажењу политичких циљева и средстава за њихову реализацију, што значи да се политички циљеви теже остварити на недозвољен и друштвеним нормама крајње неприхватљив и противречан начин.

Тероризмом се свакако могу реализовати и „класични“ криминални циљеви, али чињеница је да тероризам далеко више добија на значају и публици-тету, уколико се испостави да он има политичке тежње и побуде. Тероризам представља најтамнију страну савременог света, који уједно представља последицу економских и националних противуречности у њему и где егзистира као инструмент помоћу кога се безусловно тежи прокламовању политичких циљева, а насиље којим се они реализују је управо оно што тероризму даје префикс специфичности. Тероризам са свим својим карактеристикама, често служи као оружје за решавање политичких несугласица и противречности у једном друштву, што нам говори да су савремени односи између држава далеко од могућности решавања конфликтних ситуација на начин који је дефини-сан у међународној заједници преко разних декларација, повеља и конвенција. Решавање политичких размирица помоћу насиља, је одраз политичке, економ-ске и социјалне и противречности која се исказује у немоћи друштва и човека да се најбитнија људска права и слободе реализују мирним политичким сред-ствима, а не уништавањем људских живота и материјалних ресурса.

Појам и концепт политичких кривичних дела

У једној друштвеној заједници, политички односи могу да варирају на скали од друштвено прихватљивих облика политичке конкуренције, до кон-фронтације и противречности, који садрже посезање за свим оним средствима како би се одржао постојећи поредак и стање у њему, и заштитио од свих ви-дова промене. Ту се мисли на велики број нелегитимних средстава, срачунатих на промену и освајање власти, заузимање позиција и одбране земље. Политика у себи садржи свеобухватност односа, процеса и институција обликовања сва-кодневних животних активности, сукоба и интереса у склопу једне шире друштвене заједнице. Посматрана са тог становишта, она је круцијална сфера утицаја на инкриминацију и декриминацију човековог понашања, што је сва-како тесно повезано са степеном демократизације односа у датој заједници. Многобројни политички фактори који потичу из конфликтних политичких релација и супростављеност и протвречност интереса у друштву, сматрају се оним индикаторима поспешивања деликата геноцида, ратних злочина и нарав-но тероризма као једног од основних видова политичког криминалитета (Бош-ковић Мило, 2003:238,239). Савремене државе су кроз историју креирале сис-тем норми уставом, законима и другим прописима којима се дефинише и шти-ти одређени систем, безбедност државе и територијални интегритет. Повреда тих норми има за последицу кривичну санкцију и из тог разлога се ова дела дефинишу у литератури као политичка, узимајући у обзир побуде и мотиве извршиоца (Бошковић Мило, 1995:25).

Корене политичког криминалитета првенствено треба тражити у комплексним људским односима, и поред чињенице да има базу и у човековој природи у виду тенденције насилног усмерења људске урођене агресивности, друштвени услови у одређеној друштвеној средини су баш ти фактори који у највећој мери утичу да се тај потенцијал интензивира и манифестује. Из тог разлога се наглашава да кључни генератори и подстицаји за политички криминалитет егзистирају првенствено у ситуационој бази људског живота а не људској природи, јер су баш економски, социјални, политички и остали услови у датом друштву, ти фактори који по правилу подстичу и креирају политички криминалитет (Симеуновић, 2002:154).

Криминалитет је у глобалу, уско повезан са политичким односима у једном друштву, и кроз историју, политичким кривичним делима сматрамо она дела којима се угрожава и подрива унутрашња и спољна безбедност једне државе. Што се тиче дела из ове уже дефиниције политичког криминалитета, у прошлости, још од средњег века, издиференцирала су се дела којима се власт угрожава изнутра, где спадају шпијунажа и помагање непријатеља. У кривичним законодавствима држава које се служе термином политички криминалитет, не набрајају децидно кривична дела која се могу сврстати под овај термин, а исто тако је непотпуно одређен и на међународном плану, у склопу међународних уговора (Игњатовић, 2011:117).

Ова кривична дела су нарочито опасна, комплексна и тешка, и управо због својих премиса и специфичности заузимају прво место на лествици закона готово свих држава у свету, због чега су поједине државе доносиле посебне законе којима би заштитиле државу и њене виталне вредности. Политичко кривично дело је заправо дело усмерено против државе, што значи да је он продукт политичких сукоба у држави, а поред термина политички криминалитет, употребљавају још и синоними: политичка кривична дела, политички деликти, кривична дела против унутрашње и спољне безбедности, кривична дела против друштвеног и државног уређења, а постоје тенденције да ову врсту кривичних дела не треба издвајати у неку засебну групу, већ их класификовати у групу дела у склопу кривичних дела класичног криминалитета. Анализирајући појавне облике деликвентних понашања, у циљу детектовања његових реалних узрока, не би било оправдано политичке деликте класификовати заједно са општим криминалитетом. Политички деликветни, од античких времена, а нарочито у деветнаестом веку, не третирају се као обични деликветни, судили су им посебни судови, њихова понашања нису сматрана нечасним, а у режиму издржавања казни пружане су им нарочите привилегије, што је још један историјско-практични разлог за прецизно разликовање политичког од осталих деликата (Хорватић, 1981:73,74).

За ову врсту криминалитета је такође симболично да се он манифестује у доста различитим формама и облицима, и да његов опсег деловања у много случајева зависи и од саме промене начина поступања од стране владајућег режима. Нпр. у случајевима када се држава суочава са спољним притисцима или деловањем непријатеља у самој држави а њени органи репресивно и коегзистентно супротстављају овим активностима, то проузрокује експанзију политичких кривичних дела и обрнуто (Петровић, 1978:26,27).

Етиолошки индикатори политичког криминалитета су нарочито специфичне природе у односу на друге облике криминалитета, и они егзистирају у класним, националним, верским и политичким конфротацијама у једном друштву. Политичка кривична дела, у односу на друга имају неке особене црте и специфичности које се испољавају у чињеници да се њиховим извршењима у највећем броју случајева не производи намеравана последица, већ се њима искључиво угрожавају неке виталне друштвене вредности. Ова врста деликата се може реализовати на веома различите начине, стога се као из разлога друштвене опасности и припремне радње за ова дела санкционишу кривичним санкцијама. Друга карактеристика је везана за учиниоце и њихове побуде, образовни ниво ове структуре деликвената, по правилу, је на вишем стадијуму од класичних криминалаца, а мотиви су им претежно материјалне природе, али су још присутне и још неке идеолошке, националне и психолошке компоненте (Бошковић Мило:1998:85).

Према једној широј концепцији, појам политичког деликта садржи у себи сваки напад на државу дефинисану и схваћену као власт, и овај деликт као и одговор на њега, присутни су откад у историји постоје држава, власт и борба за власт. У ужем смислу речи, политички деликт настао је као самостална категорија тек почетком прошлог века као „дете либералне романтике“ и управо из тог разлога, може се рећи да су по својој садржини то класична кривична дела, јер њихова појава присутна кроз историју у првим законодавствима неких држава (Bavcon, *et al*), 1988:17).

Релативност њиховог вредновања је суштинска црта ових кривичних дела, па тако и поред опасности коју за друштво представља аморалност, може се уочити да је код ових дела мање транспарентна и није општеприхваћена од свих грађана, као што је случај код класичног криминалитета. И други аутори наглашавају ову битну карактеристику дела из области политичког криминалитета, где апострофирају да су извршиоци ових дела у суштини конвенционални преступници чија је главна карактеристика убеђеност у истину и оправданост својих убеђења. Овде је нарочито стављен акценат на идеолошки карактер дела против државе и народа и која су прописивала санкције за овакву врсту деликта, у свим ситуацијама у којима се владајући слој осећао угроженим деловањем појединаца и група (Игњатовић, 2006:282,283).

Концепт политичког деликта, онако како је формулисан у кривичном законодавству једне државе, најбоље рефлектује вредности и тековине датог политичког порекла тј. снагу и експанзију демократских институција у њему и ово поимање политичког деликта нам презентује колико је само кривично законодавство инструмент у рукама власти. Политичка кривична дела су се кроз историју увек посматрала са два гледишта: индивидуе и њених права на револт и бунт, које као урођено право признају декларације о правима човека, и са аспекта друштвеног поретка који као такав негира сваки други ред изван самог себе, те кривична дела против поретка сматра опаснијим од обичних кривичних дела (Дубљевић, 2001:47,48).

У теорији и пракси су заступљена различита тумачења и схватања појма политичког криминалитета, односно оне врсте криминалитета која је нераскидиво повезана са политичким односима у друштву, и у том смислу у доктрини постоји консензус о два типа кривичних дела: дела која угрожавају унутрашњу или спољну безбедност, и дела која представљају злочине злоупотребе моћи. Под политичким криминалитетом се подразумевају „специфични облици кривичних дела, извршених из политичких побуда, која угрожавају унутрашњу и спољну безбедност државе, као и све криминалне активности које се врше из идеолошких или политичких разлога унутар и изван државе“ (Савић, 2000:26).

Ова кривична дела одступају од осталих кривичних дела по мотивима, побудама, аспирацијама, узроцима и последицама па и статусу и својству извршилаца ових дела, који у зависности од државе, могу стећи привилегију да буду изузети од азила, па чак и од екстрадиције. Ако се осврнемо на време свог настанка, политичка кривична дела спадају у класична кривична дела, из разлога што вуку корене још из старе Грчке и Рима, а код Римљана се овај појам користио за злочин увреде величанства. У кривично правној доктрини, као синоним за политичка кривична дела често се користи појам политички деликт, иако се под овим термином убрајају и прекршаји са политичком конотацијом. Различита тумачења и схватања су узроковали у значајној ери различити политички системи, који на првом месту дефинишу која кривична дела у појединим кривичним законодавствима класификују под политичке деликте. Презентоване специфичности политичког криминалитета недвосмислено указују на његове две веома битне одлике а то су висока организованост и међународни префикс, где се издвајају терористички колективитети и њихове активности (Бошковић, 1996:403,404).

Ако обратимо пажњу на њихове карактеристике, политичка кривична дела чине посебну групу криминалитета, која изискују посебан приступ и анализу. Али то диференцирање је сасвим оправдано, не само због карактера заштитног објекта и мотивационих образаца њихових извршилаца већ и због „привилегија“ које припадају политичким деликвентима, у смислу пружања овим лицима права азила и екстрадиције. Неки теоретичари их називају и идеолошким кривичним делима, јер поседују претежно политички и идеолошки карактер, и уколико је у једном систему више изражена демократија, то је и уже поље испољавања ове врсте дела (Милутиновић, 1973:182).

Када се у литератури спомиње политички криминалитет, има тенденција да се не одговара темељније на питање где егзистирају узроци политичких деликата, те да ли постоји нека специфичност за ту врсту криминалитета, што доводи до закључка да се тој врсти дела у свим криминологијама грађанске науке пружа мало простора. Оно што у значајној мери одликује политички криминалитет, јесте висок стадијум друштвене опасности и организованости, а организованост се огледа у припремним радњама и обуке учинилаца, затим избора објекта, прибављање средстава извршења, а нарочито у усмеравању криминалне делатности на територије две или више држава, што политичком криминалитету даје инострани карактер. Друштвена опасност ове врсте криминалитета, која је увек политички обојена, се рефлектује у деструкцији важ-

них државних објеката и лишењу живота невиних људи, затим у јачини, брахијалности и нехуманости приликом њиховог извршења (Бошковић, Бановић, 2001:316).

Теорије политичког деликта

Свеобухватни покушаји и настојања да се одреди и дефинише суштина политичког криминалитета, доводе до различитих дефиниција овог појма и многи теоретичари су наилазили на потешкоће када је у питању тако неодређен и променљив појам, док су неки чак и негирали постојање ове врсте кривичног дела (Ибрахимпашић, 1962:65).

У теорији и пракси постоје кривична дела која у једном конкретном случају могу имати политичке црте, а у другом случају одлике класичног кривичног дела, што је резултирало настанком двеју теорија: субјективне и објективне. Према првој, кључан је политички мотив, побуда учиниоца, док се код објективне теорије сагледава сама суштина и природа кривичног дела (Стојановић, 2010:206). И на крају, обе концепције могу се сублимирати у једну мешовиту по којој политички деликт мора садржати и субјективну и објективну компоненту а влада мишљење да овај последњи критеријум, колико год га је у неком одређеном случају веома тешко имплементирати, може се сматрати најприхватљивијим и најмеродавнијим (Хорватић, 1981:58).

Субјективне теорије: Према заступницима ових теорија, критеријум за разликовање политичких деликата од дела обичног криминала, треба тражити било у мотиву, било у циљу који покреће извршиоца на чињење ових дела, што значи да су у сваком случају то субјективни елементи, а не природа објекта који се угрожава или вређа. Према субјективистичким теоријским мишљењима - то су сви деликти са политичком позадином и мотивом.

Објективне теорије: За следбенике ових теорија критеријум за разликовање политичких кривичних дела и других кажњивих дела не може да буде субјективни елемент, повређено право или добро је тај елемент који диференцира политичка од других кривичних дела.

Специјалне (мешовите) теорије: Најприхватљивије и најзаступљеније становиште у одређивању садржаја појма политичког криминалитета, има елементе објективне и субјективне теорије, чијом се комбинацијом долази до једне сасвим нове теорије, коју неки аутори називају мешовитом, а неки објективно-субјективном теоријом. Према овој теорији под садржајем појма политичког криминалитета сврставају се тзв. чиста политичка кривична дела, тј. кривична дела која су усмерена на државу и њено уставно уређење као и дела извршена из политичких побуда и чији је крајњи циљ напада витални интереси, односи и правно-политичка добра једне државе (Бошковић, 1998:211,212).

Кривична дела којима се једном радњом паралелно вређају или угрожавају интерес или добро државе и неко друго приватно добро називају се комплексна или мешовита политичка кривична дела, и то је такво дело које пред-

ставља једну целину, иако се могу наћи два дела која се међусобно разликују. Политичко убиство, најчешће убиство шефа државе или владе, односно представника власти, су класични примери комплексног кривичног дела. Ту се појављује политичко кривично дело - напад на представника власти и то из политичких побуда, мотива или циља и једно класично убиство-лишавање живота неке особе (Ибрахимпашић, 1962:118-121).

Конексна политичка дела су таква дела која добијају политички карактер услед околности под којима су извршена, на пример у случају побуна, грађанског рата, револуција. Политички циљ или мотив дају овим делима политички карактер, јер су се та дела показала као неопходна за експанзију чисто политичких кривичних дела (Ибрахимпашић, 1962:122).

Тероризам као вид политичког криминалитета

Ако се осврнемо у прошлост, приметимо да је кроз читаву људску историју, насиље увек представљало краћи и бржи пут у односу на ненасилне методе и алтернативе и у многобројним полемисањима о тероризму, о његовим изворима и донетима, често се занемарује чињеница да је насиље стални пратилац људске историје и да политика, у свим својим облицима, није никада постигла било какав резултат без употребе насиља. Занемарује се такође, да насиље није никаква „девијација“ норми социјалног понашања, напротив, оно се сматра нормом, а ненасиље је изузетак. И увек су га примењивали државе, појединци или групе – не зато што је неизбежно, већ што је ефикасније (Кларин, 1978:20).

Тероризам води порекло од латинске речи *terror* што значи ужас, страх, политичка борба путем индивидуалног терора (Вујаклија, 2004:883). У једном најширем контексту, он се схвата као инструмент политичке борбе коју краси употреба терора, тј. систематског насиља чија је улога неутралисање и сламање отпора противника. Континуирану употребу насиља у смислу спровођења терора ипак не треба појмовно изједначавати са тероризмом, јер је он по својој природи политички мотивисано насиље, са изразитом политичком цртом (Милошевић, 2001:219). На тероризам се може гледати као на друштвено-политички феномен, на нестварну и наративну конструкцију, коју је доста тешко објективно и универзално дефинисати. У доктрини не постоји јединствен став о дефиницији тероризма, јер се тој речи често даје субјективно значење, које се користи да би се оправдало сопствено понашање и осудило понашање других. Ако би се ради саме почетне тачке дефинисао тероризам у свом основном смислу, онда би се могао схватити као „политички мотивисан злочин чија је намера да промени понашање групе ка којој је усмерен“ (Bhatia, 2004:156).

Што се тиче аспирација и циљева тероризма, свакако један од главних јесте усмеравање пажње јавности на стање, положај и проблеме неке друштвене групе и њихово стављање у први план у односу на све друге проблеме у

држави, региону, па чак и свету, и дистрибуцију поруке која има најчешће политичку садржину управо о намерама и циљевима те групе (Нова српска политичка мисао, 2007:105). У најопштијем смислу, тероризам осликава инструмент борбе за реализацију политичких циљева употребом насиља, застрашивањем, уценом, отмицом, и његово појмовно одређење је доста спорно, како у теорији, тако и у законодавству. У страном кривичном праву, код кривичних дела тероризма најчешће се кумулативно захтевају два елемента, објективни, а то је да је извршен насилни и општеопасни акт и субјективни, да постоји јасна намера застрашивања јавности и грађана, по правилу из политичких побуда (Стојановић, 2012:842). У француском вокабулару, тероризам се тумачи као “скуп аката насиља које нека политичка организација врши да би утицала на становништво и створила неку климу несигурности“ (Гађиновић 2010:18).

Браун (Braunn) је много пре њих објаснио тероризам као представу, тачније као перформанс, а исти аутор је још 1989. године објаснио тероризам као „Перформанс насилног акта, упереног против једне или више личности, са намером од стране починиоца тога акта да застраши једну или више особа и да на тај начин проузрокује остварење једног или више политичких циљева тога починиоца“. Волтер Лакер (Valter Lacker), један од водећих теоретичара из ове области, дефинише тероризам као „допринос постизању политичких циљева нелегитимном употребом силе, када су мете невини људи“ (Симеуновић, 2009а:40-41). Он наиме сматра да је готово немогуће дефинисати тероризам, тј. да су узалудна сва настојања да се састави једна универзална дефиниција која ће сублимирати све елементе. Ако је то тачно, и ако су заиста отежани сви покушаји дефинисања тероризма, онда нам преостаје бар да подвучемо црту и разликујемо га од неких других видова насиља и да препознамо неке његове перформансе које га чине тако специфичним и изразитом појавом, феноменом политичком насиља (Хофман, 2000:34).

Утемељено на Рубинштајновој (*Rubinstein*) дефиницији, још два сегмента би се могла припојити научној дефиницији тероризма: група као мрежа појединаца, или више малих група са централизованим али анонимним политичким лидерством; и значајна употреба силе у циљу реализације политичких претензија. Мада многи истраживачи на овом пољу описују тероризам као употребу или претњу насиљем под специфичним околностима у специфичне сврхе, савремени тероризам обухвата ипак употребу силе или насиља, пошто претња сама по себи не производи терор (Wolf, Frankel, 2006:282).

Дефиниција по којој је тероризам „са умишљајем политички мотивисано насиље против неборбених мета од стране субнационалних група или кландестентних фактора“ настала је за „спољнополитичке потребе“. Тероризам је, према мишљењу које влада код нас, метод политичке борбе мањине против већине у којој се прибегава насиљу ради усађивања страха и панике код већег броја људи, а све са циљем остварења сопствених политичких интереса (Пејановић, 2003:14).

Он спада у појавне, тачније сложене облике политичког насиља заједно са побунама, насилним протестима, немирима, терором, субверзијом, ратом и

устанком (сложени облици насиља не представљају неку просту целину која се састоји из више основних облика, већ осликава њихов динамичан, међузавистан, најчешће противречан спој) Поред сложених, постоје још и основни облици: принуда и притисак, претња силом, политичко убиство, диверзија, атентат, психофизичко злостављање и мучење (Симеуновић, 2009b:104). Тероризам оправдава своју сврху изазвањем страха, али акти тероризма могу имати изразите и специфичне политичке циљеве, уместо да буду, на пример, акти освете и одмазде. Затим, у поспешивању страха у широј јавности може егзистирати намера да се осигура изазвање посебног политичког одговора уколико је после акта изостао шири одговор. Сегмент изазивања панике и страха у ширим друштвеним масама од оних која представља конкретну мету јесте уствари суштински аспект тероризма и једно од образложења зашто он изазива толику пажњу у поређењу са осталим видовима насиља и страдања које проузрокују сиромаштво, природне катастрофе и др. (Willijams, 2012:240).

Тај комплексни облик политичког насиља је у сваком смислу вишедимензионалан феномен, а красе га и изразита тајност (што знатно отежава увид у овај феномен), насиље, шокантност, динамизам, процесуалност, систематичност, организованост и континуираност деловања, застрашивање, брахијалност као и организовано и планско деловање. Израз тероризам је такође у данашње време знатно демонизован и та демонизација актера тероризма има за циљ да што више људи радикалније осуди ову појаву, затим у његовом дефинисању у огромној мери учествују емоције, а та присутност емоција је опет у уској вези са наглашеном субјективношћу. Он представља упечатљиву политичку појаву и увек егзистира у пољу политике и уколико не постоји политичка мотивисаност, односно политички циљ, не може се говорити о тероризму. Тероризам увек по правилу представља борбу против неке и нечије политике, односно против неке политичке власти и настојања заснивања сопствене власти и политика се њиме увек бави и то врло интезивно због његове злоћудности (Симеуновић, 2009a:66-73). Испољава се увек као рефлексција политичке немоћи и служи као крајње средство политичке борбе, онда када су исцрпљена сва друга средства која нису насилна ни разорна, јер тероризам често производи супротан учинак од жељеног (Даниловић, 1993:38).

Политички живот одувек је био пропраћен различитим видовима насиља, а политичко насиље се може дефинисати као директна или индиректна употреба силе у сфери политике и политичког, као и директна или индиректна употреба силе, над животом и телом, материјалним добрима стварног или потенцијалног, односно претпостављеног политичког противника. „Као вишедимензионални политички феномен, савремени тероризам се може теоријски најопштије одредити као сложен облик организованог групног, и ређе индивидуалног или институционалног политичког насиља, обележен не само застрашујућим физичким и психолошким, већ и софистицирано-технолошким методама политичке борбе којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити „велики циљеви“ на морбидно спектакуларан начин, а непримерено датим условима, пре свега друш-

твеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају“ (Симеуновић, 1989:132).

Терористичко насиље увек дистрибуира политичку поруку, јер се ради о смишљеном и испланираном коришћењу или претњи симболичким насиљем са циљем смене на политичкој сцени. Терористичке аспирације могу ићи и даље од деструкције материјалних ресурса, крајњи циљ, је уствари јавност, на чију повратну реакцију терористи и рачунају, приликом спровођења сопствених политичких циљева. Слободно се може рећи да терористичке акције, умногоме зависе до политичких одлука, а као специфична сврсисходна активност тероризам је продукт одлуке о политичкој оправданости коју рађа терористичка организација (Савић, 2000:659).

Структурална анализа тероризма као друштвене појаве и политичког феномена подразумева суочавање са низом потешкоћа из разлога његове сложености и свеобухватности као и низом облика у којима се тероризам у савременим условима испољава. Он је сложена и комплексна појава и ако се жели у потпуности сагледати, укључује свеобухватан и мултидисциплинаран приступ као и упоредно истраживање у неколико области, а дефинисање и сагледавање тероризма отежава низ субјективних и објективних фактора који спречавају продор у његову доста широку и слојевиту проблематику. Како време пролази, тероризам постаје други назив за сваку негативну и деструктивну појаву која употребљава насиље као вид политичке комуникације, и под овим појмом јавност подразумева и неке герилске акте извршене у оружаном борби, затим пљачку банака, отмицу високих дипломатских представника, илегалан прелазак границе, убиства политичких лидера и др. (Стајић, 1999:282).

Да би извесна појава прерасла у тероризам, кључно је да акт насиља поседује политичку садржину, и за тероризам нису карактеристична дела само као таква, колико њихова сврсисходна политичка обојеност. Насиље које рефлектује тероризам, спроводи поруку са политичком конотацијом, јер је овде реч о унапред осмишљеном коришћењу или претњи симболичким насиљем са намером политике смене. Аспирације терориста иду још даље од саме деструкције материјалних потенцијала, права мета напада је уствари јавност, на чију реакцију терористи заправо желе да изазову. Слободно се може рећи да политичке одлуке заправо диктирају и креирају терористичке акције, а као активност која има свој циљ и сврху, тероризам је продукт одлуке о политичкој оправданости коју доноси терористичка организација, која даље врши анализу за доношење одлука (Савић, 2004:659).

Наш законодавац се одлучио да кривично дело тероризма сврста у кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије чиме оно добија конотацију политичког кривичног дела, што оно у ствари и јесте. Међутим, постоје тенденције да се ово кривично дело деполитизује, односно да се у кривичном праву прибегне фикцији да тероризам није политичко кривично дело, за шта постоје многобројни разлози. Кључни разлог је да се отклони препрека за екстрадицију с обзиром на то да се за политичка кривична дела не врши екстрадиција (сматра се да тероризам не заслужује ту привилеги-

ју), док је други разлог да се терористи обележе, не као политички деликвенти већ као обични криминалци, што је данас, иначе, општеприхваћена пракса у свету (Стојановић, Коларић, 2010:74).

Тероризам настоји да помоћу велике количине страха креира политику једне земље, његови крајњи циљеви увек имају политичку позадину и сврху. О политичком убиству се може говорити онда када је крајњи циљ напада елиминација политичких противника, који се искључиво сматрају одговорним за одређени политички програм или правац, и ови акти насиља нису нарочито спектакуларни, а неретко теже да се прикажу као ненасилна смрт. У случају да је непосредна жртва напада политички безначајна и мање утицајна личност, онда је реч о тероризму у ужем смислу речи чији је циљ да произведе и усади страх широј групи на власти, као и да подигне морал потенцијалним савезницима и тако, омогући реализацију зацртаних циљева (Мијалковић, 2011:220, 221).

Закључак

Из свега презентованог, може се закључити да политички криминалитет, са свим својим видовима манифестовања и последицама које производи, представља специфичан и опасан вид криминалитета, највише из разлога што кривична дела са префиксом „политички“, директно угрожавају уставни и политички поредак једне земље и делују разарајуће по виталне вредности друштва. Она представљају најефикаснији вид непоштовања једног друштвеног система и институција, и краси их упечатљиви антидруштвени карактер. Као привилеговано кривично дело, политички деликт ће у свом појму остати тековина човечанства и мерило за оцену веће или мање демократичности одређене државе или владајућег слоја, супротно томе што га веома често искоришћавају и злоупотребљавају у пропагандне сврхе.

Тероризам представља најактуелнији и најтипичнији облик политичког криминалитета и најчешће је резултат субјективне оцене мањине-да је насиље једина могућа опција на објективно стање друштвене неправде, неједнакости, сиромаштва, репресије, отуђења, недостатка политичке партиципације и алтернативе. Елиминисање ових објективних извора незадовољства није гаранција да се тероризам више неће манифестовати, јер ће увек бити очајних и незадовољних појединаца који ће првенствено посредством офанзивне стратегије, тј. терористичке агресије, тежити да од жртве објекта напада изнуде политичке уступке.

Највећи број аутора који су изучавали феномен тероризма сматра да је изразита политичка обојеност једна од битних сегмената овог кривичног дела, и помање тероризма као политичког феномена у значајној мери утиче на конструисање његових намера и циљева као и његову класификацију и појавне видове. Он у својој суштини има политичку црту и нераскидиво је повезан са влашћу, базаира се на насиљу или претњи насиљем, а све у циљу реализације

политичких побуда. Тероризам је у данашњем смислу речи фундаментално-политичке природе и нераскидиво је повезан са појмовима сила и моћ, трагањем и настојањем да се присвоји моћ, где су моћ и сила нераскидиво укоренење у политичко насиље-од њиховог стицања, преко манипулисања, до саме дистрибуције како би се постигао ефекат промена. Битно је нагласити да без политичких аспирација, терористи би се сматрали обичним криминалцима и деликвентима.

Тероризам је феномен који је идеолошко-политички мотивисан, па чак се остварење верских, расних, социјалних и других циљева на крају своде на политички проблем, и још треба додати да се руководи стицањем користи, било да је она политичке или материјалне природе. Политичка корист стечена криминалним актима има за циљ побољшање привилегованих позиција у врху власти у циљу реализације материјалне корист, и заштите од кривичног гоњења, док се конкретно терористичке активности манифестују употребом изразитог насиља, претњи и угрожавања.

Сам чин тероризма је дефинисан односом према власти, због чега и носи префикс „политички“, он је засебан правни термин и његова генеза се одвијала паралелно са генезом политичког деликта. У једном изведеном смислу, тероризам се може разумети као „криминал“, јер је уствари реч о насиљу са политичком конотацијом које се у многим својим сегментима, не уклапа у појмовну, класичну концепцију криминала. Битно је нагласити да је тероризам уствари типично политичко насиље, а не криминал у правом, строгом смислу те речи. Сублимирајући у себи две компоненте: политичке циљеве и страх од насиља, он је још увек у покушају да се декларише као независна, довољна и пресудна политичка стратегија. Тероризам осујећује решавање проблема у сфери политике где се уствари и сам рађа, а са тим истим проблемима би требало да се носи и да их решава управо она политика која је и изнедрила појаву тероризма. Терористички прогрес је значајан услов степена прогреса политике, тј. политичког прагматизма, па чак и до границе када их је тешко јасно диференцирати. Као појава која се рађа из политичке сфере, тероризам представља синтезу насиља и политике, и решавање политичких проблема би у значајној мери утицало на редукцију и искорењивање тероризма. Заступници теорија по којима је политичка црта један од најбитнијих сегмената тероризма поделила је највећи број теоретичара из ове области, а такав став се може уочити и у законодавствима многих земаља, и зато слободно можемо рећи да је он продужена рука политике, која се води другим, нелегалним средствима.

На основу свега елаборираног, усвојен је консензус да је питање о политичком карактеру тероризма и способности савремене безбедносне теорије да прихвати тероризам као криминализовану манифестацију аутентичних политичких аспирација, суштински важно за евентуално решавање феномена тероризма на дуже стазе.

Литература:

1. Bhatia, A. (2004): *The Discourses of terrorism*, Hong Kong,
2. Wolf Y., Frankel O. (2006): *Terrorism: Toward an overarched account and prevention with a special reference to pendulum interplay between bo parties*, Israel,
3. Wilijams P. (2012): *Увод у студије безбедности*, „Службени гласник“, Београд,
4. Hoffman B. (2000): *Унутрашњи тероризам*, „НК Алфа“, Београд,
5. Bavcon LJ. (et al), (1988): *Политички деликти*, Глобус“, Загреб,
6. Бошковић М., Бановић Б. (2001): *Криминалистика методика*, Виша школа унутрашњих послова, Земун
7. Бошковић Мило (1995): *Криминологија и социјална патологија*, Матица српска, Нови Сад,
8. Бошковић Мило (1995): *Криминолошки лексикон*, Матица српска и Универзитет у Новом Саду, Нови Сад,
9. Бошковић Мило (2002): *Криминална етиологија*, Издавачки центар Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад,
10. Бошковић М. (1996): *Криминалистика методика*, Полицијска академија, Београд,
11. Бошковић М. (1998): *Криминалистика методика 1*, Полицијска академија, Београд
12. Вујаклија М. (2004): *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд,
13. Гафиновић Р. (2010): *Тероризам у политичкој теорији*, бр. 2/2010. год. 17, Институт за политичке студије, Београд,
14. Даниловић Р. (1993): *Употреба непријатеља*, Агенција Ваљевац“, Ваљево,
15. Дубљевић Р. (2001): *Политички деликт*, „Матица српска“, Црна Гора,
16. Ибрахимпашевић Б. (1963): *Политички деликт*, Веселин Маслеша“, Сарајево,
17. Игњатовић Ђ. (2011): *Криминологија*, Досије студио“, Београд,
18. Игњатовић Ђ. (2006): *Криминологија*, Службени гласник Београд,
19. Кларин М. (1978): *Тероризам*, НИН свеске“, Београд,
20. Мијалковић С. (2011): *Национална безбедност*, Криминалистичко полицијска академија,
21. Милошевић М. (2001): *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Земун,
22. Милутиновић М. (1973): *Криминологија*, Савремена администрација Београд,
23. Нова српска политичка мисао (2007): „Нова едиција“, вол. XIV, 1-2 НИЦ, Београд,
24. Пејановић Љ. (2003): *Тероризам и противтерористичка дејства у ваздушном саобраћају*“, ВИЗ, Београд,
25. Петровић А. (1978): *Криминалистика методика*, ВШУП Земун,
26. Савић А. (2000): *Увод у државну безбедност*, Савић А.: *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000, Београд,
27. Савић А. (2004): *Тероризам – од традиционалног до постмодерног*, Безбедност, Београд
28. Симеуновић Д. (2002): *Теорија политике*, Београд,
29. Симеуновић Д. (1989): *Политичко насиље*, Радничка штампа“, Београд,
30. Симеуновић Д. (2009): *Тероризам*, Едиција Цримен“, Београд,
31. Симеуновић Д. (2009): *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд,
32. Стајић Љ. (1999): *Основи јавне безбедности*, Полицијска академија, Београд

33. Стојановић З., Коларић Д. (2010): *Кривично-правно реаговање на тешке облике криминалитета*, Правни факултет, Београд,
34. Стојановић З.(2012): *Коментар кривичног закона, четврто допуњено издање*, „Службени гласник“, Београд
35. Стојановић З.(2010): *Кривично право-опити део*, Правна књига, Београд,
36. Хорватић Ж. (1981): *Елементарна криминологија*, РО Школска књига“, Загреб,

SPECIFICS OF POLITICAL CRIME AND TERRORISM AS ITS MANIFESTATION

Summary: In this paper we present the concept of political offenses in the context of their threat to the vital values, constitutional system of internal and external security of a given society. These offenses are classified into a special group of criminalities which must be conceptually elaborated in a specific way and that certainly require special attention and analysis, both because of the difficulty of their conceptual determining and defining as well as because of the danger and brutality that they contain. Another thing that will also be presented and analyzed here is the problem of terrorism as a kind of global, social and political phenomenon, whose goals and aspirations are inextricably linked with politics and with whose analysis we will try to detect its essential performances that make it such a specific and distinct political phenomenon. Arising from the political context and on such traditions, terrorism has, with time, experienced continuous expansion in all its forms, its strategy and its victims, he has become one of the most prominent political and security components of the modern world. The perception of terrorism as a political category and an essentially complex phenomena, significantly affects the overall analysis of its motives and goals, as well as the etiological forms of this global scourge of the modern world.

Key words: politics, political criminality, state, terrorism, constitutional system, defining